Jak by odchod z EU vlastně probíhal?

Pomalu a podle pravidel: oznámení Evropské radě, dva roky vyjednávání, souhlas většiny zbývajících států a předtím doma ústavní zákon o referendu, který dnes neexistuje.

Věta „zítra vystoupíme“ patří do hospody, ne do práva. Vystoupení z Unie je procedura napsaná ve smlouvě, vyzkoušená jednou a zdokumentovaná do dne. Následky odchodu shrnuje otázka Co by znamenal odchod Česka z EU? Tady jde jen o to, jak by se k nim došlo.

Článek 50 ve čtyřech krocích

Od Lisabonské smlouvy z roku 2009 má Smlouva o EU článek 50 a s ním jediný legální způsob odchodu.

Za prvé, stát se rozhodne „v souladu se svými ústavními předpisy“. Smlouva neříká jak; to je věc každé země.

Za druhé, vláda oznámí záměr Evropské radě. Tím začíná běžet lhůta dvou let. Během ní je stát dál plným členem se všemi povinnostmi i právy, jen se neúčastní jednání o sobě.

Za třetí, obě strany vyjednávají dohodu o vystoupení: co se stane s rozpočtovými závazky, s občany žijícími na druhé straně, s rozjetými programy. Za Unii dohodu schvaluje Rada kvalifikovanou většinou po souhlasu Evropského parlamentu. Odcházející stát k odchodu nepotřebuje ničí svolení; potřebuje ho jen k tomu, aby odešel s dohodou.

Za čtvrté, dva roky po oznámení přestanou smlouvy platit, s dohodou nebo bez ní. Prodloužit lhůtu lze jedině tak, že s tím jednomyslně souhlasí všech ostatních 26 států i odcházející země. Kdo se chce někdy vrátit, jde cestou každého nového uchazeče podle článku 49.

Jak to vypadalo doopravdy

Británie je jediný stát, který článek 50 použil, a její kalendář je nejlepší odhad, jak dlouho taková věc trvá.

Referendum se konalo 23. června 2016. Oznámení Evropské radě odešlo 29. března 2017, devět měsíců poté. Dvouletá lhůta měla vypršet v březnu 2019; britský parlament dohodu třikrát odmítl a Evropská rada lhůtu třikrát jednomyslně prodloužila: do dubna 2019, do října 2019 a do 31. ledna 2020. Toho dne Británie odešla. Následovalo přechodné období, během kterého platila pravidla EU dál a vyjednávala se obchodní dohoda; skončilo 31. prosince 2020.

Od hlasování k odchodu tři roky a sedm měsíců. K okamžiku, kdy se pro firmy a občany něco změnilo, čtyři a půl roku. Velká země se zkušenou diplomacií a dvěma vládami, které si na tom vylámaly zuby. Rychleji to nejde, protože se rozplétá padesát let společných pravidel, a každé z nich někomu patří.

Česká část: kdo smí rozhodnout

Smlouva nechává začátek na domácí ústavě, a česká Ústava tu má zvláštnost. Česko patří spolu s Belgií a Kyprem k zemím, které nemají žádný zákon o celostátním referendu. Jediné celostátní referendum v historii, to o vstupu do EU v červnu 2003, umožnil jednorázový ústavní zákon přijatý jen pro tu příležitost. Hlasovalo 55 % oprávněných voličů, 77 % z nich pro vstup.

Pro odchod by platila stejná cesta. Ústavní zákon o referendu potřebuje tři pětiny všech poslanců, tedy 120 ze 200, a tři pětiny přítomných senátorů. Shodují se na tom ústavní právníci napříč názorovým spektrem: Zdeněk Koudelka to napsal už v roce 2016, Jan Kudrna to zopakoval v únoru 2026 s dovětkem, že právě proto má referendum umožňovat ústavní zákon, aby na něm byla širší shoda. Vláda v roce 2015 odmítla návrh hnutí Úsvit na referendum o členství přesně s tímto odůvodněním.

Jinými slovy: o czexitu by nerozhodla jedna vláda ani jedna sněmovní většina. Rozhodla by ústavní většina v obou komorách, pak voliči a pak dva roky

jednání s Bruselem. Každý z těch tří prahů je vyšší než cokoli, co prosazovatelé odchodu kdy sebrali.

Kdo to v Česku chce

SPD se sama označuje za jedinou parlamentní stranu, která referendum o vystoupení prosazuje, a návrhy ústavního zákona o referendu podává opakovaně; KSČM má referendum o vystoupení v programu a sbírala pro něj podpisy. Žádná česká vláda nikdy odchod ani referendum o něm nenavrhla. Vláda Andreje Babiše, ve které SPD sedí, šla v lednu 2026 ještě dál: programové prohlášení slibuje zákon o celostátním referendu a hned vedle stanoví, že členství v Evropské unii a NATO jeho předmětem nebude.

To je současný stav. Právo odejít existuje, Ústavní soud ho v roce 2008 výslovně označil za důkaz, že státy zůstávají pány smluv. Dveře jsou tedy skutečné a zavřené nejsou. Jen vedou chodbou dlouhou čtyři roky a hlídanou třemi zámky, které dnes nikdo s klíčem otevřít nechce.

Proč je dobré to vědět

Procedura chrání obě strany. Zemi, která odchází, před unáhleností; zbývající před tím, aby jeden stát rozvázal společná pravidla ze dne na den. Totéž pravidlo platí u každé dohody, které stojí za to být součástí, a rozlišuje unii svobodných států od říše: ven se dá, ale ne prásknout dveřmi. Jestli Unie je spíš spolek států, nebo spíš stát, rozebírá otázka Je EU federace? Článek 50 je jeden z nejlepších argumentů, že zatím to první.

Všechny otázky →

ČASTÉ OTÁZKY

Jak dlouho by odchod z EU trval?
Smlouva dává od oznámení dva roky na dohodu o vystoupení, prodloužit je lze jen jednomyslně. Británii trvala cesta od referenda k odchodu tři roky a sedm měsíců a k plnému konci starých pravidel čtyři a půl roku. Během té doby platí všechna pravidla EU dál.

Může o odchodu rozhodnout vláda sama?
Oznámení Evropské radě podává vláda, ale musí k tomu mít domácí mandát podle vlastní ústavy. V Česku zákon o celostátním referendu neexistuje; referendum o vstupu v roce 2003 umožnil zvláštní ústavní zákon, který schválily tři pětiny poslanců a senátorů. Pro odchod by to platilo stejně.

Kdo v Česku referendum o vystoupení prosazuje?
SPD se označuje za jedinou parlamentní stranu, která referendum o vystoupení prosazuje; KSČM ho má v programu také. Žádná česká vláda ho nikdy nenavrhla a vláda Andreje Babiše v lednu 2026 napsala, že připravovaný zákon o referendu členství v EU a NATO vyloučí.

Co se děje během dvou let vyjednávání?
Odcházející stát zůstává plnoprávným členem s povinnostmi i právy, jen se neúčastní jednání o sobě. Dohodu o vystoupení schvaluje za Unii Rada kvalifikovanou většinou po souhlasu Evropského parlamentu. Zároveň se zpravidla vyjednává nový vztah – obchod, hranice, práva občanů.

Lze se po odchodu vrátit?
Ano, ale cestou pro každého nového uchazeče podle článku 49: žádost, splnění podmínek a jednomyslný souhlas všech členů včetně ratifikace v každém z nich. Staré výjimky a podmínky nikdo zpět nezaručí. Británie o návratu veřejně debatuje, vláda ho v tomto volebním období vylučuje.

ZDROJE

- EUR-Lex: Smlouva o Evropské unii, článek 50 (konsolidované znění 2016) – oznámení Evropské radě, dvouletá lhůta, jednomyslné prodloužení, dohoda kvalifikovanou většinou se souhlasem Evropského parlamentu, návrat podle čl. 49
- House of Commons Library: Brexit timeline – events leading to the UK's exit from the EU, CBP-7960 (1/2021) – referendum 23. 6. 2016, oznámení 29. 3. 2017, odchod 31. 1. 2020, konec přechodného období 31. 12. 2020
- EUR-Lex: Rozhodnutí Evropské rady (EU) 2019/476, 2019/584 a 2019/1810 – tři prodloužení lhůty podle čl. 50: do 12. 4. / 22. 5. 2019, do 31. 10. 2019 a do 31. 1. 2020
- Poslanecká sněmovna: Ústava České republiky – čl. 10a (přenos pravomocí, referendum jen na základě ústavního zákona), čl. 39 odst. 4 (třípětinová většina)
- ČSÚ: Referendum o přistoupení ČR k EU, 13.–14. 6. 2003 – účast 55,21 %, pro 77,33 %, proti 22,67 %
- Právní prostor: Marek Antoš – Referendum v českém ústavním pořádku (5/2018) – Česko spolu s Kyprem a Belgií nemá žádnou celostátní úpravu referenda
- Česká justice: Zdeněk Koudelka – Referendum a Evropská unie (3/2016) – referendum o vystoupení by vyžadovalo zvláštní ústavní zákon schválený třípětinovou většinou
- Echo24: Rozhovor s ústavním právníkem Janem Kudrnou (2/2026) – referendum má umožnit ústavní zákon, aby na něm byla širší shoda
- Ústavní soud: Pl. ÚS 19/08 – Lisabonská smlouva I (11/2008) – bod 106: možnost vystoupení podle čl. 50 potvrzuje trvající suverenitu členských států
- E15: Vláda odmítá referendum o členství v EU (10/2015) – vláda zamítla návrh ústavního zákona Úsvitu; potřebná třípětinová většina v obou komorách
- SPD: Hnutí SPD požaduje referendum o vystoupení ČR z EU (5/2024) – „jediná parlamentní strana“ prosazující referendum o vystoupení; KSČM: Za referendum o vystoupení z EU
- Vláda ČR: Programové prohlášení vlády (1/2026) – zákon o celostátním referendu s výslovným vyloučením členství v EU a NATO